

تحلیل هفته

شماره: 502

(15- 19 قوس 1404 هـ ش)

راه‌های بدیل تجاری افغانستان با پاکستان؛ موانع و راه‌حل‌ها



این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- راه های بدیل تجاری افغانستان با پاکستان؛ موانع و راه حل ها 3
- راه های بدیل تجاری افغانستان با پاکستان 3
- موانع در برابر استفاده از بدیل های ترانزیتی 6
- نتیجه گیری 7
- پیشنهادات 8
- منابع 8

راه‌های بدیل تجاری افغانستان با پاکستان؛ موانع و راه‌حل‌ها

مقدمه

افغانستان بر اساس موقعیت استراتژیک خود، فرصت نیرومندی برای اتصال میان آسیای میانه، آسیای جنوبی و خاورمیانه را دارد و مسیرهای مهم تجاری و ترانزیتی این مناطق را به یکدیگر وصل می‌کند. این کشور با آن که به ابحار دسترسی مستقیم ندارد؛ اما بازهم برای کشورهای منطقه در عرصه ترانزیت، اهمیت ویژه استراتژیک دارد. اقتصاد افغانستان تا حد زیادی بر واردات و صادرات متکی است و این صادرات و واردات با استفاده از خاک پاکستان برای افغانستان بسیار ارزان و آسان تمام می‌شود؛ اما پاکستان همیشه از این مسیر به‌عنوان ابزار فشار علیه افغانستان کار می‌گیرد. هرگاه روابط سیاسی افغانستان و پاکستان متشنج شود، این کشور مسیر تجاری خود را بر افغانستان می‌بندد و این محدودیت مشکلات گسترده‌ای را برای تاجران افغان، کشاورزان و در کل برای اقتصاد و تجارت افغانستان ایجاد می‌کند. زمانی که آخرین تنش میان پاکستان و امارت اسلامی رخ داد، بار دیگر این کشور مسیرهای ترانزیتی خود را بست؛ از این رو افغانستان ناگزیر است که راه‌های بدیل تجاری را پیدا کرده و دادوستد تجاری خود را با منطقه و جهان از مسیرهای دیگر انجام دهد. امارت اسلامی تلاش کرده است که در زمینه مسیرهای جدید ترانزیتی، دهلیزهای هوایی و پروژه‌های خطوط آهن گام‌های سریعی بردارد.

در ماه‌های اخیر، با تقویت روابط امارت - هند و امارت - ایران که در نتیجه آن اهمیت بندر چابهار در حوزه‌ی اتصال منطقه‌ای افزایش یافته و از سوی دیگر با گشایش مسیرهای جدید تجاری از طریق آسیای میانه، برای افغانستان یک فرصت تازه اقتصادی و تجاری فراهم شده است. بر اساس این تحلیل، به پرسش‌هایی ذیل پاسخ داده خواهد شد: افغانستان بر مبنای محدودیت‌های تجاری از سوی پاکستان، از کدام مسیرهای تجاری می‌تواند استفاده کند؟ در برابر استفاده از این مسیرها کدام موانع وجود دارد؟ در این تحلیل نخست مسیرهای مهم بدیل تجاری افغانستان معرفی می‌شود، فرصت‌های آن روشن می‌گردد و موانع موجود بررسی می‌شود، و در پایان علاوه بر نتیجه‌گیری، پیشنهاد‌های عملی نیز ارائه خواهد شد تا خوانندگان به درکی همه‌جانبه از اهمیت، فرصت‌ها و محدودیت‌های راه‌های بدیل تجاری افغانستان دست یابند.

راه‌های بدیل تجاری افغانستان با پاکستان

افغانستان نه تنها با پاکستان هم‌مرز است؛ بلکه با ایران، سه کشور آسیای میانه (تاجیکستان، ازبکستان و ترکمنستان) و چین نیز مرز مشترک دارد؛ بنابر همین اساس، با استفاده از خاک این کشورهای همسایه، از طریق مسیرهای تجاری زیر با منطقه و جهان وصل شده می‌تواند:

۱ - **بندر چابهار:** این بندر در جنوب شرقی ایران و در ولایت سیستان و بلوچستان موقعیت دارد و با دریای هند اتصال یافته است؛ موقعیتی که برای افغانستان این فرصت را فراهم می‌کند تا با خاورمیانه، کشورهای خلیج و هند تجارت کند و کالاهای افغانستان بدون استفاده از خاک پاکستان به بازارهای جهان برسند، و

هم‌زمان کالاهای سایر کشورها را وارد کند. پس از سال ۲۰۱۴، هند و افغانستان تصمیم گرفتند که با همکاری ایران از این بندر استفاده کنند.^۱ از آن‌جا که هند در منطقه با پاکستان رقابت دارد و نمی‌تواند با استفاده از خاک این کشور به بازارهای افغانستان و آسیای میانه دسترسی پیدا کند؛ افزون بر این، پاکستان در بیشتر مواقع مسیر ترانزیتی خود را به‌عنوان اهرم فشار علیه افغانستان می‌بندد؛ بنابراین بر اساس تهدیدات و مشکلات مشترک هند و افغانستان از سوی پاکستان، این کشورها تلاش کرده‌اند که از طریق چابهار با یکدیگر دادوستد تجاری داشته باشند.

بندر چابهار برای هند اهمیت استراتژیک دارد. این بندر دروازهٔ هند به‌سوی افغانستان به‌شمار می‌رود و پس از افغانستان، راهی به‌سوی کشورهای آسیای میانه و حتی شرق روسیه می‌گشاید. با کمک دهلیز بین‌المللی حمل‌ونقل شمال-جنوب، هند کالاهای تجاری خود را بدون عبور از مسیرهای زمینی پاکستان، به افغانستان، آسیای میانه و روسیه می‌فرستد. برای افغانستان، این مسیر یگانه مسیر قابل اعتماد است که از پاکستان بی‌نیاز شده و به آب‌های آزاد وصل می‌شود. افزون بر این، افغانستان به کمک این بندر می‌تواند روابط تجاری نیرومندی با روسیه و کشورهای آسیای میانه ایجاد کند.^۲

از سوی دیگر، روسیه که یک قدرت منطقه‌ای و جهانی است و امارت اسلامی را به رسمیت شناخته، هدفش این است که بر اساس تقویت امارت اسلامی، اهداف استراتژیک خود را که در رقابت با ایالات متحده قرار دارد، در منطقه تحقق بخشد و تلاش می‌کند که «اوراسیا» (قاره بزرگ اروپا-آسیا) را به یک فضای مشترک قاره‌ای تبدیل کند که در آن صلح، ثبات، اعتماد متقابل، توسعه و رفاه حاکم باشد. برای رسیدن به این هدف، این کشور از یک‌سو ظرفیت و نقش سازمان همکاری شانگهای را در ابعاد گوناگون تقویت می‌کند تا امنیت در منطقه حفظ شده و توسعه پایدار را افزایش دهد و فعالیت‌ها و نقش این سازمان را بر اساس واقعیت‌های جیوپولیتیک کنونی گسترش داده و آن‌را مفید و مؤثر سازد. از سوی دیگر، روسیه چارچوب بزرگ اوراسیایی را میان کشورهای این منطقه ایجاد کرده و در آن اتصال اقتصادی را تقویت می‌کند. افغانستان از لحاظ جغرافیایی میان روسیه و سایر کشورهای اوراسیا قرار دارد و با آسیای میانه، ایران، چین و پاکستان مرز مشترک دارد؛ از همین‌رو برای روسیه در بخش حمل‌ونقل و انتقال انرژی اهمیت دارد. روسیه می‌تواند با کمک افغانستان، کشورهای منطقه به‌ویژه آسیای میانه، افغانستان، ایران و هند را از طریق بندر چابهار به‌هم وصل کند و انرژی خود را از این مسیر به هند صادر نماید. در بخش تجارت نیز افغانستان برای روسیه یک بازار مناسب است که می‌تواند نفت، گاز، گندم و سایر کالاهای خود را به آن صادر کند. در حال حاضر، ارزش سالانه صادرات کالاهای تجاری روسیه به افغانستان بیش از ۳۰۰ میلیون دالر است.^۳

۲- مسیر آسیای میانه: افغانستان با تکیه بر مرز مشترک با کشورهای آسیای میانه می‌تواند از این کشورها به‌عنوان بدیل پاکستان استفاده کند و روابط تجاری خود را با آنان تقویت نماید. افغانستان نه‌تنها می‌تواند با این کشورها صادرات و واردات داشته باشد، بلکه می‌تواند از طریق این کشورها خود را به چین، روسیه و کشورهای اروپایی نیز برساند. حجم تجارت افغانستان با آسیای میانه به ۱٫۷ میلیارد دالر می‌رسد که در میان

این کشورها، ازبکستان با ۱٫۱ میلیارد دالر در جایگاه نخست قرار دارد و این کشور تصمیم دارد سطح دادوستد تجاری خود با افغانستان را به ۲ میلیارد دالر برساند.^۴

از سوی دیگر، چین با هدف گسترش توان اقتصادی خود و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای، ابتکار انتقال کالا به افغانستان از طریق خطوط آهن را آغاز کرده است. این ابتکار که انتقال کالاهای تجاری چین به افغانستان را از مسیر آسیای میانه تسهیل می‌کند، یک فرصت تازه در عرصه تقویت روابط اقتصادی منطقه‌ای و ایجاد یک بدیل تجاری به‌شمار می‌رود. براساس این ابتکار، کالاهای تجاری چین از طریق قزاقستان و ازبکستان به‌طور مستقیم به مزارشریف می‌رسند و نخستین محموله در تاریخ ۲۳ نومبر سال روان، پس از عبور از قزاقستان و ازبکستان وارد افغانستان شد. ۵ این ابتکار برای افغانستان اهمیت ویژه دارد؛ زیرا افغانستان بر اساس موقعیت جغرافیایی خود، در میان آسیای میانه و جنوبی نقش استراتژیک برای زیربناهای ترانزیتی دارد. این ابتکار نه‌تنها حجم تجارت میان چین و افغانستان را افزایش می‌دهد، بلکه دروازه‌های گسترش روابط تجاری سایر کشورها با افغانستان را نیز می‌گشاید.

انتقال کالا از طریق خطوط آهن پروژه‌ی مهم است که باعث ایجاد تغییرات چشم‌گیر در بخش زمان، هزینه و امنیت کالاهای تجاری می‌شود. افزون بر این، افغانستان می‌تواند از این ابتکار برای صادرات خود نیز استفاده کند و دسترسی به بازارهای منطقه را افزایش دهد. این پروژه نه‌تنها یک گام بزرگ در راستای توسعه اقتصادی است، بلکه همچنان نقش حیاتی در تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و روابط سیاسی ایفا می‌کند.

۳ - مسیر لاجورد: یکی دیگر از مسیرهای بدیل تجاری، مسیر لاجورد است که مسیر اصلی جاده ابریشم به‌شمار می‌رود. در گذشته از این مسیر، سنگ‌های قیمتی از جمله لاجورد بدخشان به اروپا، کشورهای بالکان و کشورهای ساحلی مدیترانه صادر می‌شد. این مسیر اکنون از مناطق آقینه و تورغندی افغانستان آغاز می‌شود و به بندر ترکمن‌باشی وصل می‌گردد؛ از آن‌جا کالاهای افغانستان پس از ورود به دریای خزر، به بندر باکو در آذربایجان منتقل می‌شوند و سپس از طریق دریای سیاه به بندرهای پوتی و باتومی گرجستان رسیده و از آن‌جا به کشورهای اروپا و بالکان انتقال می‌یابند. در گذشته نیز از این مسیر با صدور و واردات کالاهای تجاری، میان افغانستان و کشورهای مرتبط با این مسیر - که یکی از آن‌ها آذربایجان است - دادوستد تجاری وجود داشت و از این طریق انواع کالاهای مختلف مبادله می‌شد. رئیس‌جمهور آذربایجان، الهام علی‌اف، در سخنان خود گفته است که کشورش می‌خواهد در زمینه زیربنا، ارتباطات و ساخت خطوط آهن با افغانستان همکاری کند و جاده ابریشم را دوباره احیا نماید؛ که در نتیجه‌ی آن، قاره بزرگ آسیا از طریق ارمنستان، آذربایجان و ترکیه به اروپا وصل خواهد شد.^۶

دهلیزهای هوایی: برای کشورهایی که محصور به خشکی بوده و راه مستقیم به دریا ندارند، دهلیزهای هوایی یکی از بهترین راه‌ها برای تجارت و پیوستن به بازارهای جهانی به‌شمار می‌روند. این طرح دیدگاه تجارت را دگرگون ساخته و در اقتصاد جهانی نقش فوق‌العاده را ایفا کرده است. اکنون در جهان حدود ۳۱ کشور وجود دارند که محصور به خشکی اند. از این میان، ۱۵ کشور افریقایی، ۱۲ کشور آسیایی، دو کشور

از امریکای لاتین و دو کشور دیگر از اروپای مرکزی و شرقی هستند. حجم تجارت این کشورها هرچند حدود ۶۰ درصد کمتر از کشورهایی است که به دریا راه دارند؛ اما ناچارند برای انتقال کالاهای خود ۵۰ درصد بیشتر هزینه کنند.^۷

در چنین کشورهایی، دهلیزهای هوایی فرصتی برای رشد اقتصادی است و آن‌ها را از وابستگی به کشورهای همسایه نجات می‌دهد. با توجه به این نکات، امارت اسلامی افغانستان به شرکت دولتی هوایی آریانا هدایت داده است که کرایه صادرات را به ازای هر کیلویک دالر امریکایی و کرایه واردات را برای هر کیلو به ۸۰ سنت کاهش دهد.^۸

اگرچه راه‌اندازی دهلیزهای هوایی در کوتاه‌مدت تا حدی نیازهای اقتصادی و تجاری را برآورده می‌کند؛ اما در بلندمدت این روش نمی‌تواند پایدار بماند و همه صادرات افغانستان را از این طریق انجام داد. ممکن است از این مسیر تا اندازه محدودی فرصت برای فروش میوه‌های خشک و تازه افغانستان فراهم شود، اما از طریق این دهلیزها نمی‌توانیم صادرات سنگین یا پرحجم انجام دهیم.

موانع در برابر استفاده از بدیل‌های ترانزیتی

اگرچه افغانستان به‌جز پاکستان، مسیرهای ترانزیتی بدیل دیگری نیز دارد، اما استفاده از این مسیرها به‌آسانی و با هزینه کم امکان‌پذیر نیست. موانعی که تاکنون در مسیر بهره‌برداری از این راه‌ها وجود دارد، در زیر یادآوری می‌شود و برای آن‌ها راه‌حل پیشنهاد می‌گردد:

۱ - چابهار بندر: بندر چابهار نیز زیر تحریم‌های ایالات متحده قرار دارد. زمانی که دونالد ترامپ در امریکا برای نخستین بار به قدرت رسید و در سال ۲۰۱۸ تحریم‌ها را دوباره بر ایران اعمال کرد، پروژه‌ی توسعه بندر چابهار با تأخیر روبه‌رو شد.^۹ اخیراً وزارت خارجه هند در تاریخ ۸ عقرب ۱۴۰۴ تأیید کرد که ایالات متحده برای ادامه فعالیت‌های بندر چابهار به دولت هند معافیت شش‌ماهه داده است.^{۱۰}

اگر این معافیت از سوی ایالات متحده تمدید نشده بود؛ در چنین زمانی که افغانستان از مسیر پاکستان به‌صورت ترانزیتی وابسته است، نمی‌توانست از این مسیر نیز استفاده کند. مهم است یادآوری شود که این معافیت یک راه‌حل کوتاه‌مدت است که بر اساس آن، هم هند و هم افغانستان تنها برای مدت کوتاهی می‌توانند از این بندر بهره‌برداری کنند.

در چنین شرایطی، از یک سو هند و از سوی دیگر افغانستان باید تلاش کنند ایالات متحده را متقاعد سازند که این معافیت را به‌صورت دائمی تمدید کند. گمان می‌رود که این موضوع نیز با حساسیت‌هایی همراه است؛ زیرا هند در منطقه با ایران و روسیه روابط اقتصادی و استراتژیک خوب دارد و از سوی دیگر با ایالات متحده روابط تجاری و دفاعی دارد. اگر تمایل هند به‌سوی ایران و روسیه سنگین‌تر شود، احتمال دارد ایالات متحده دوباره تحریم‌هایی را بر این بندر اعمال کند.

گرمی و سردی روابط ایالات متحده و امارت اسلامی نیز می‌تواند یکی از عوامل برای دوام یا توقف فعالیت‌های بندر چابهار باشد. اگر در آینده بحث تقویت روابط دوجانبه مطرح شود، ممکن است ایالات متحده از این بندر به‌عنوان ابزار فشار استفاده کرده و در برابر تمدید معافیت‌ها از امارت اسلامی امتیازهای بیشتر بخواهد.

۲- احتمال استفاده هند از چابهار به‌عنوان ابزار فشار: بحث مهم دیگری که در پیوند به تجارت از مسیر بندر چابهار با هند مطرح است، این است که هند نیز می‌تواند در آینده، مانند پاکستان، از این مسیر به‌عنوان ابزار فشار علیه افغانستان استفاده کند؛ به‌ویژه زمانی که تنش‌ها میان امارت اسلامی و پاکستان تا حدی کاهش یافته باشد. لازم است امارت اسلامی این حساسیت‌ها را درک کند.

۳- مشکلات تخنیکی و لجستیکی مسیر شمال: مسیرهای ترانزیتی شمال افغانستان یا همان مسیر تجارت با کشورهای آسیای مرکزی تاکنون از نظر تخنیکی با مشکلات فراوان روبه‌روست و هنوز مدرن نشده است. سرک‌ها به‌صورت معیاری ساخته نشده‌اند. تجارت از این مسیر وقت‌گیر و پرهزینه است. در برخی موارد، انتقال کالا از این مسیر تا ۶۰ روز طول می‌کشد، در حالی که از مسیر پاکستان تنها چهار روز را در بر می‌گیرد.^{۱۱}

برای رقابتی‌سازی و بهره‌گیری مؤثر از این مسیر، ضروری است که این مسیر به‌صورت معیاری بازسازی شود، هزینه‌های لجستیکی و تعرفه‌های گمرکی کاهش یابد و کار ساخت خط آهن در این مسیر سرعت گیرد.

نتیجه‌گیری

اگرچه تجارت افغانستان به مسیرهای ترانزیتی پاکستان وابسته است؛ اما در عین حال افغانستان می‌تواند با کمک دیگر کشورهای همسایه یا کشورهای منطقه که با امارت اسلامی روابط نزدیک دارند، نیازهای اقتصادی و تجاری خود را برآورده سازد. در این میان، نقش بندر چابهار و مسیر شمال یا آسیای مرکزی مهم است. بهره‌گیری از این مسیرها زمانی مؤثرتر خواهد بود که هماهنگی و تعامل میان کشورهای این حوزه و افغانستان افزایش یابد.

این هماهنگی زمانی به‌وجود می‌آید که امارت اسلامی در نشست‌های دوجانبه و چندجانبه با این کشورها به نگرانی‌های آنان پاسخ مثبت دهد و این نگرانی‌ها را رفع کند. امارت اسلامی تا حدودی در این زمینه موفق نیز بوده است که نمونه آن تقویت روابط میان امارت اسلامی و هند است. بر همین اساس، می‌توان از بندر چابهار به‌عنوان بدیل پاکستان استفاده کرد و با همکاری روسیه، آسیای مرکزی، ایران و هند، خلایی را که بر اثر بسته‌شدن مسیرهای ترانزیتی پاکستان ایجاد شده، پر کرد.

جستجوی مسیرهای بدیل ترانزیتی اقدام خوبی است؛ اما نباید فراموش کرد که تقویت روابط تجاری با کشورهای غیر از پاکستان، که از طریق آن افغانستان به بحر و مسیرهای آزاد تجاری راه پیدا می‌کند، نیز با حساسیت‌هایی همراه است. برای نمونه، افغانستان در رقابت هند و پاکستان به هند نزدیک‌تر می‌شود و این امر می‌تواند حساسیت‌های پاکستان را بیشتر برانگیزد. از سوی دیگر، کشورهایی که در بخش ترانزیت با افغانستان همکاری می‌کنند و فرصت‌هایی برای عبور کالا فراهم می‌سازند؛ این موضوع تنها به سود

افغانستان نیست. همان گونه که داشتن مرز مشترک با دریا تنها مزایای تجاری ندارد، بلکه می تواند به عنوان ابزار فشار سیاسی و دیپلماتیک نیز استفاده شود؛ احتمال دارد این کشورها نیز در آینده همانند پاکستان از این مسیرها به عنوان ابزار فشار استفاده کنند.

پیشنهادهای

- ۱ - با وجود اینکه امارت اسلامی در کوتاه مدت در جستجوی مسیرهای بدیل تجاری است، باید تلاش کند تا برای مشکلات اساسی میان افغانستان و پاکستان راه حل دائمی پیدا شود؛ زیرا پاکستان کشور همسایه است و حتی در صورت تغییر مسیرهای تجاری، جغرافیای آن را نمی توان تغییر داد.
- ۲ - توجه به بندر چابهار بیشتر شود و افغانستان فرصت های هماهنگی با هند، ایران، روسیه و آسیای مرکزی را در این بخش افزایش دهد.
- ۳ - کشورهای منطقه تشویق شوند تا در بخش تأمین سهولت های ترانزیتی و مدرن سازی زیربنای ترانزیتی افغانستان، کمک های تکنیکی و لجستیکی ارائه کنند.
- ۴ - در بخش دهلیزهای هوایی، امارت اسلامی ظرفیت تکنیکی میدان هوایی بین المللی کابل را افزایش دهد تا کالاهای تجارتی با دقت بالا سکن شده و با اطمینان به کشورهای دیگر ارسال شوند.

منابع

- ¹ رنجبر، بسم الله، اهمیت بنادر چابهار و گوادر برای منطقه، سیمه ییز مطالعات، انلین لینک: [اهمیت بندر چابهار و گوادر برای منطقه.pdf](#).
- ² بی بی سی، پنیسو؛ د افغانستان د سوداگری حیاتی لار؛ امریکا د ایران د چابهار بند معافیت وغناوه. د نشر نېټه: ۸/ عقرب / ۱۴۰۴، انلین لینک: [د افغانستان د سوداگری حیاتی لار: امریکا د ایران د چابهار بند معافیت وغناوه - BBC News - پنیسو](#)
- ³ فردوس عبدالخالق، د افغانستان اسلامي امارت په اړه د روسیې د بهرني سیاست څېړنه، د بهرنیو چارو وزارت د ستراتیژیکو مطالعاتو ژورنال، ۶۵ گڼه، ۱۴۰۴ کال، ۱۶۶ او ۱۶۷ مخونه.
- ⁴ بریا نیوس، چرخش اجباری تجارت افغانستان به سمت شمال؛ آسیای مرکزی بدیل مناسب اما پرهزینه، د نشر نېټه ۲۹/عقرب/۱۴۰۴، انلین لاس رسی: [چرخش اجباری تجارت افغانستان به سمت شمال؛ آسیای مرکزی بدیل مناسب اما پرهزینه](#)

5 Freight Train Arrives In Afghanistan From China As Beijing Looks To Increase Ties, Radio Azadi, published date: November 24, 2024, available at: <https://www.rferl.org/a/china-afghanistan-freigh-train-link-taliban/33214113.html>

- ⁶ فردوس، عبدالخالق، د افغانستان او اذربایجان د دولتونو اړیکې، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، ناچاپ اثر، ۴۶ مخ.
- ⁷ مایار، نجیب الله، د هېواد د صادراتو په زیاتوالي کې د هوایی دهلیزونو رول ته کتنه، دریاست الوزار اقتصادي معاونیت، د لاس رسی لینک: [د هېواد د صادراتو په زیاتوالي کې د هوایی دهلیزونو رول ته کتنه - DPMEA](#)
- ⁸ بی بی سی، پنیسو، د اریانا افغان شرکت وایی د صادراتو او وارداتو کارگو بیعی کموي، د نشر نېټه ۲۵ عقرب ۱۴۰۴، د لاس رسی لینک: [اریانا افغان هوایی شرکت وایی، د وارداتو او صادراتو کارگو بیعی کموي - BBC News - پنیسو](#)



9 د ستراتيژيکو او سيمه ييزو مطالعاتو مرکز، پر چاپهار بندر بنديزونه او پر افغانستان يې اغيزې، د نشر نېټه: ۲۰۲۵/۳/۳، انلین لینک: پر چاپهار بندر بنديزونه او پر افغانستان يې اغيزې | CSRS - مرکز مطالعات استراتيژيک و منطقوی | د ستراتيژيکو او سيمه ييزو څېړنو مرکز

¹⁰ بي بي سي پښتو، پورتنی.

¹¹ بریا نیوس، پورتنی.

مرکز مطالعات استراتيژيک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش های دقیق و بی طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنامندی پالیسی ها در افغانستان و منطقه فعالیت می کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: info@csrsaf.org

وب سایت: www.csrsaf.org



+93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰



www.csrsaf.org



info@csrsaf.org